

The food safety management systems as a mean of preventing food terrorism

Wykorzystanie obligatoryjnych systemów bezpieczeństwa żywności do zapobiegania zagrożeniom terroryzmem żywnościowym

dr hab. Małgorzata Szwejkowska, prof. UWM

Katedra Prawa Karnego Materialnego
WPIA UWM w Olsztynie

dr Wojciech Truszkowski

Katedra Agrotechnologii, Zarządzania Produkcją Rolniczą i Agrobiznesu
WKŚiR UWM w Olsztynie

Abstract

The food industry is one of the most dynamic and profitable sector of the national as well as global economy. At the same time – since ancient times – there have been reported cases of manipulation of food and of misleading its consumers. In 21th century it is obvious that food can be used as a mean of terrorist attacks. This kind of behavior can pose a danger to health or even life to many persons.. Consumers are aware of that risk and have some certain expectations regarding food safety on both level national and global (especially on EU level). This article aims to analyze the current food safety regulation that exist in Polish legal system, especially Law on

Food Safety from 2006, and to determine whether these legal standards meet the requirements of art. 17 paragraph. 2 of Regulation No 178/2002 (EU) and guarantee the safety of the food market.

Streszczenie

Przemysł spożywczy jest jednym z najbardziej rentownych i dynamicznie rozwijających się sektorów w Polsce jak i na świecie. Żywność, podobnie jak inne produkty, może podlegać fałszowaniu i praktykom wprowadzania klientów w błąd. W przypadku jednak żywności działania takie mogą stanowić zagrożenie dla zdrowia lub nawet życia konsumentów. W obecnych czasach oczywiste jest że fałszowanie żywności użyte być może także w celach terrorystycznych.

Konsumenci są świadomi tego ryzyka i dlatego oczekują zapewnienia bezpieczeństwa żywności zarówno na poziomie krajowym jak i w obrocie międzynarodowym (zwłaszcza między krajami Unii Europejskiej).

Celem artykułu jest analiza poziomu zapewnienia bezpieczeństwa żywności obecnych w polskim systemie prawnym ze szczególnym uwzględnieniem zapisów ustawy o bezpieczeństwie żywności z 2006 roku wraz z oceną spełnienia wymogów art. 17 ust. 2 rozporządzenia nr 178/2002 (UE).

Keywords:

food industry, food safety, bioterrorism, danger to health or life, legal standards

Słowa kluczowe:

bezpieczeństwo żywności, bioterroryzm, prawo żywnościowe

Wprowadzenie

Zjawisko manipulowania żywnością, tj. fałszowania jej, a także wprowadzania do niej szkodliwych i zanieczyszczających ją substancji, ma zapewne tak samo długą tradycję, jak handel żywnością. Celowe psucie żywności oraz jej skażenie na masową skalę zaczęło występować jednakże dopiero w XIX w., gdy doszło do gwałtownego rozwoju gospodarczego, wywołanego rewolucją przemysłową i pojawieniem się anonimowych konsumentów. W efekcie rozwoju cywilizacyjnego i wzrostu liczby ludności, zwiększa się na świecie zapotrzebowanie na żywność, co zachęca do stosowania procederu fałszowania żywności, a konkurencyjna gospodarka wymusza dążenie do efektywności ekonomicznej nie zawsze uczciwymi metodami. Analogicznie rzecz się przedstawia z umyślnym lub nieumyślnym skażeniem żywności, mogącym powodować choroby u ludzi – żywność (w tym woda) może być nośnikiem wielu patogenów i stanowić źródło szeregu chorób¹. W tym kontekście występuje w szczególności zagrożenie wykorzystania żywności jako środka realizacji ataków terrorystycznych. Celowe skażenie żywności przez terrorystów zaczęto postrzegać jako poważne zagrożenie dopiero niedawno, tj. po zamachach terrorystycznych w Nowym Jorku w 2001 r.²

Jakość żywności jest ważnym kryterium oceny poziomu życia obywateli. Skażona żywność może być nie tylko środkiem zastraszenia ludności, lecz także instrumentem do wywołania kryzysu ekonomicznego, bowiem produkcja i obrót żywnością przynosi znaczące zyski w światowej gospodarce. W tym ostatnim kontekście wskazuje się, że leczenie chorób spowodowanych skażoną żywnością generuje wysokie koszty opieki medycznej, a systemy opieki zdrowotnej niektórych mniej rozwiniętych państw świata, mogą okazać się niewydolne w wypadku pandemii.

Wszystkie te zagrożenia sprowokowały pilną potrzebę opracowania i wprowadzenia w życie odpowiednich regulacji prawnych, dotyczących jakości i bezpieczeństwa żywności, i to niezależnie od miejsca jej powstawa-

1 Takie jak np. botulizm, cholera, kamylobakterioza, salmonella, listerioza, dur brzuszny i wiele innych.

2 Pierwszy raport na ten temat WHO opracowała w 2002 r.

nia i przetwarzania. Powyższe ma miejsce zarówno na szczeblu globalnym³, Unii Europejskiej⁴, jak i krajowym⁵. Rozstrzygnięcia te kładły nacisk na przejrzystość procesu produkcji i możliwości skutecznej kontroli, jako czynnika zapobiegającego oszukańczym praktykom przy produkcji żywności. Powinno to także zniechęcać do celowych aktów sabotażu produkcji i dystrybucji.

Podstawowe definicje

Terroryzm

Terroryzm to zjawisko bardzo złożone. Samo słowo wywodzi się z języka łacińskiego (łac. *terrere* – przerażać) i oznacza w sensie dosłownym strach i groźę, stan wielkiej obawy i przerażenie⁶. Pod tym pojęciem rozumie się najczęściej akty przemocy fizycznej lub psychicznej, skierowane wobec organów państwa, instytucji, osób lub mienia, które mają na celu zastraszenie, wymuszenie, dezinformację i dezintegrację struktur państwowych, samorządowych, społecznych, ekonomicznych etc. Skutek ten na-

3 Zobacz np. „WHO global strategy for food safety: safer food for better health, Wyd. WHO 2002, www.who.int/foodsafety/publications/general/global_strategy/en/

4 Aktualnie podstawowe regulacje UE w zakresie bezpieczeństwa żywności obejmują przede wszystkim rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady, nr: 178/2002 z dnia 28 stycznia 2002 r. DzU. WE L 31, z dnia 01.02.2002, s.1: ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, na mocy którego doszło do powołania Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności (*European Food Safety Authority* – EFSA) oraz Systemu Szybkiego Ostrzeżenia o Niebezpiecznej Żywności i Paszach (*EU's Rapid Alert System for Food and Feed* – RASFF); ??? 852/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. DzU. WE L 139 z dnia 30.04.2004, s 1: określające ogólne zasady higieny środków spożywczych; 853/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. DzU. WE L 139 z dnia 30.04.2004, s. 55: konkretyzujące zasady higieny w odniesieniu do żywności pochodzenia zwierzęcego; 854/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. DzU. WE L 139 z dnia 30.04.2004: ustanawiające szczególne przepisy dotyczące organizacji urzędowych kontroli w odniesieniu do produktów pochodzenia zwierzęcego; 882/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. DzU. WE L 139 z dnia 30.04.2004: w sprawie kontroli urzędowych przeprowadzanych w celu sprawdzenia zgodności z prawem paszowym i żywnościowym oraz regulami dotyczącymi zdrowia zwierząt i dobrostanu zwierząt.

5 W Polsce w szczególności patrz postanowienia ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia, Dz. U. z 2010, nr 136, poz.914, t.j. ze zm.

6 A. Bernard, *Strategia terroryzmu*, Warszawa 1978, s. 10–11.

stępuje w konsekwencji zachowań realizujących określone przepisy prawnokarne. Taką definicję terroryzmu stosuje polski kodeks karny (definicja ta została wprowadzona na mocy nowelizacji do k.k. przez ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r.⁷), w treści przepisu art. 115 § 20 k.k.

W prawie międzynarodowym, pierwszą legalną definicję terroryzmu zamieszczono w Konwencji z 9 grudnia 1999 r. o zwalczaniu finansowania terroryzmu⁸. Definicja ta składa się z dwóch elementów, pierwszy odsyła do aktów prawa międzynarodowego przyjętych w latach 70., 80 i 90. XX w., a drugi stanowi definicję aktu terrorystycznego *sui generis*. Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt a i b tego aktu prawnego, terroryzm to przestępstwo, które popełnia ten, kto jakimikolwiek środkami, bezpośrednio lub pośrednio, bezprawnie i umyślnie, udostępnia lub gromadzi fundusze z zamiarem ich wykorzystania lub też mając świadomość, że zostaną one wykorzystane, w całości lub w części, do dokonania:

- a. czynu stanowiącego przestępstwo określone definicją zawartą w jednym z traktatów wymienionych w aneksie do konwencji;
- b. czynu mającego spowodować śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby cywilnej lub innej osoby nie uczestniczącej aktywnie w działaniach wojennych w sytuacji konfliktu zbrojnego, jeśli celem takiego czynu, wynikającym bądź z jego charakteru, bądź z kontekstu, w jakim jest popełniony, jest zastraszenie ludności albo skłonienie rządu lub organizacji międzynarodowej do dokonania lub do zaniechania określonej czynności.

Na postawie ust. 4 analizowanego przepisu, za przestępstwo uznaje się także usiłowanie popełnienia przestępstwa opisanego w przepisie art. 2 ust. 1.

W świetle art. 2 ust. 5 Konwencji przestępstwo terroryzmu popełnia ponadto , ten, kto:

7 Dz. U. z 2004 r., Nr 93, poz. 889.

8 Dz. U. z 2004 r., Nr 263, poz. 2620, w Polsce w wykonaniu przyjętych zobowiązań wprowadzono do porządku prawnego ustawę z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, Dz. U. z 2014 r., poz. 455, t.j. ze zm. A ponadto patrz także – Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzona w Warszawie w dniu 16 maja 2005 r., Dz. U. z 2008, Nr 165, poz. 1028, która przejęła definicję terroryzmu z Konwencji z 1999 r.

- uczestniczy jako współsprawca w przestępstwie o charakterze terrorystycznym opisanym w art. 2 ust. 1 lub 4 niniejszej Konwencji⁹;
- organizuje lub poleca innym osobom dokonanie przestępstwa o charakterze terrorystycznym opisanym w art. 2 ust. 1 lub 4 niniejszej Konwencji;
- przyczyniania się do popełnienia jednego lub więcej przestępstw o charakterze terrorystycznym przez grupę osób działających w tym celu. Takie działanie musi być umyślne oraz spełniać jeden z następujących warunków: mieć na celu wspomaganie działalności przestępczej lub przestępczego celu grupy, jeśli taka działalność lub cel wiąże się z popełnieniem przestępstwa o charakterze terrorystycznym opisanym w niniejszej konwencji lub zostać dokonane ze świadomością, że grupa zamierza popełnić takie przestępstwo.

Przedmiotowa definicja ma bardzo szeroki charakter, statuuje minimalne warunki uznania przestępstwa za akt terrorystyczny w porównaniu do prawnych unormowań terroryzmu w porządkach krajowych. W świetle art. 2 ust. 1 Konwencji, terroryzm oznacza działania i zaniechania wymierzone wyłącznie wobec osób (zamachy na mienie czy np. środowisko naturalne nie mieszczą się w zakresie definicji Konwencji z 1999 r.). Jej mankamentem jest bez wątpienia fakt, że nie wskazuje na trwałość podej-

9 Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia Statkami Powietrznymi z 16 grudnia 1970 r., Haga; Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego z 23 września 1971 r., Montreal; Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom z 14 grudnia 1973 r., Nowy Jork; Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników z 17 grudnia 1979 r., Nowy Jork; Konwencja o ochronie fizycznej materiałów jądrowych z 3 marca 1980 r., Wiedeń; Protokół w sprawie bezprawnych aktów przemocy w portach lotniczych służących międzynarodowemu lotnictwu cywilnemu z 24 lutego 1988 r., Montreal; Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej z 10 marca 1988 r., Rzym; Protokół o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych w szelfie kontynentalnym, sporządzony w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.; Międzynarodowa konwencja w sprawie zwalczania terrorystycznych ataków bombowych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r.

mowanych w ramach terroryzmu zachowań przestępczych oraz motywację polityczną, religijną czy ideologiczną, która odróżnia tego rodzaju czyny od zwykłych przestępstw¹⁰. Przywołana konwencja zobowiązuje państwa – strony do podjęcia wszelkich niezbędnych działań w prawie wewnętrznym, umożliwiających pociągnięcie do odpowiedzialności karnej, cywilnej lub administracyjnej osoby fizycznej i osoby prawnej zlokalizowanej na jego terytorium lub utworzonej na podstawie jego prawa, jeśli osoba odpowiedzialna za zarządzanie lub sprawowanie kontroli nad tą osobą, działając w tym charakterze, popełnia przestępstwo terrorystyczne¹¹.

W prawie Unii Europejskiej definicja terroryzmu została zamieszczona w art. 1 decyzji ramowej Rady UE z dnia 13 czerwca 2002 r. o zwalczaniu terroryzmu¹². Terroryzmem zgodnie z art. 1 są m.in.:

- a. ataki na integralność cielesną osoby;
- b. porwania lub branie zakładników;
- c. spowodowanie rozległych zniszczeń obiektów rządowych lub obiektów użyteczności publicznej, systemu transportowego, infrastruktury, włącznie ze zniszczeniem systemu informacyjnego, stałych platform umieszczonych na szelfie kontynentalnym, miejsca publicznego lub mienia prywatnego, mogące zagrozić życiu ludzkiemu lub mogące spowodować poważne straty gospodarcze;
- d. zajęcie statku powietrznego, statku lub innego środka transportu publicznego lub towarowego;
- e. wytwarzanie, posiadanie, nabywanie, przewożenie, dostarczanie lub używanie broni, materiałów wybuchowych

10 Por. np. W. Dietl, K. Hirschmann, R. Tophoven, *Terroryzm*, Warszawa 2011, s. 27; C. Walter *Defining terrorism in National and International Law* www.unodc.org/tldb/bibliography/Biblio_Int_humanitarian_law_Walter_2003.pdf (dostęp 02.09.2015).

11 Patrz szerzej na temat zjawiska terroryzmu – S. Pikulski, „Kwalifikacja prawna zamachów terrorystycznych w polskim prawie karnym z perspektywy prawa międzynarodowego i europejskiego”, *Studia Prawnoustrojowe* z 2011 r., t.13, s. 233.

12 Decyzja ramowa nr 2002/475/WSiSW, Dz. U. WE L 164 z dnia 22.06.2002 r., s. 3 znowelizowana decyzją ramową nr 2008/919/WSiSW zmieniającą decyzję ramową 2002/475/WSiSW Dz. Urz. UE L 330 z dnia 09.12.2008 r. s. 21.; patrz też sprawozdanie Komisji Europejskiej dla Parlamentu Europejskiego i rady z wdrażania decyzji ramowej Rady 2008/919/WSiSW z 28 listopada 2008 r. zmieniającej decyzję ramową 2002/475/WSiSW w sprawie zwalczania terroryzmu.

- lub jądrowych, broni biologicznej lub chemicznej, jak również badania i rozwój broni biologicznej i chemicznej;
- f. uwalnianie substancji niebezpiecznych lub powodowanie pożarów, powodzi lub wybuchów, których rezultatem jest zagrożenie życia ludzkiego;
 - g. zakłócenia lub przerwy w dostawach wody, energii elektrycznej lub wszelkich innych podstawowych zasobów naturalnych, których rezultatem jest zagrożenie życia ludzkiego;
 - h. groźenie popełnieniem czynów wymienionych

Oдноśnie wymienionych czynów, art. 1 pkt. 1 decyzji stanowi, że są one czynami terrorystycznymi, gdyż ich popełnienie może wyrządzić poważne szkodę państwu lub organizacji międzynarodowej oraz ma na celu:

- poważne zastraszenie społeczeństwa;
- bezprawne zmuszenie rządu państwa lub organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania podjęcia działania;
- niszczenie lub destabilizowanie podstawowych struktur politycznych, ekonomicznych, konstytucyjnych i społecznych kraju lub organizacji.

W treści art. 2 przywołanej decyzji, zdefiniowano grupę terrorystyczną jako strukturę złożoną z co najmniej trzech osób, podejmujących wspólne działania przez pewien okres w celu popełnienia czynu o charakterze terrorystycznym. Decyzja ramowa w art. 3 ust. 2 nakłada na państwa członkowskie obowiązek stypizowania jako czyny zabronione zachowań, związanych z aktami terrorystycznymi, a w szczególności:

- a. publiczne nawoływanie do popełniania przestępstw terrorystycznych;
- b. rekrutację na potrzeby terroryzmu;
- c. szkolenie terrorystyczne;
- d. kwalifikowany typ kradzieży dokonanej z zamiarem popełnienia jednego z przestępstw wymienionych w art. 1 ust. 1;
- e. wymuszenie dokonane z zamiarem popełnienia jednego z przestępstw wymienionych w art. 1 ust. 1;
- f. sporządzanie fałszywych dokumentów urzędowych dokonane z zamiarem popełnienia jednego z przestępstw wymienionych w art. 1 ust. 1 lit. a)-h) oraz w art. 2 ust. 2 lit. b).

Kolejnym przykładem politycznej walki z terroryzmem jest inicjatywa Komisji Europejskiej, która zaproponowała państwom należącym do Unii Europejskiej przyjęcie Deklaracji Solidarności w walce z terroryzmem. Przewiduje się w niej użycie wszystkich środków, aby przyjąć z pomocą krajom członkowskim, które padną ofiarą ataku terrorystycznego. Deklarację wraz z planem walki z terroryzmem przyjęto na szczycie Unii Europejskiej 25-26 marca 2004 roku w Brukseli. Jednak głównym celem politycznej metody walki z terroryzmem jest prowadzenie „szeroko zakrojonej akcji dyplomatycznej powiązanej z szeroko zakrojonym procesem uświadamiania zagrożeń związanych z rozwojem terroryzmu, oraz likwidacja pokojowymi środkami ognisk zapalnych na Bliskim Wschodzie.” Działania te muszą być prowadzone rozważnie, muszą być też oparte na dialogu, gdyż jego brak może doprowadzić do wzrostu poczucia zagrożenia bezpieczeństwa, co jest krokiem do realizacji metody militarnej zwalczania terroryzmu¹³.

W polskim systemie prawnym od dnia 1 maja 2004 roku obowiązuje przepis art. 115 § 20 k.k., stanowiący, że przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony, którego górna granica zagrożenia karą pozbawienia wolności wynosi co najmniej 5 lat, a popełniony w celu:

- poważnego zastraszenia wielu osób;
- zmuszenie organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności;
- wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej, a także groźba popełnienia takiego czynu.

Konsekwencjami prawnymi dla sprawcy przyjęcia kwalifikacji prawnej, obejmującej art. 115 § 20 k.k., są:

- w przypadku popełnienia czynu o charakterze terrorystycznym w ramach zorganizowanej grupy lub związku – zakwalifikowanie czynu w zbiegu z przepisem art. 258 § 2 k.k. (typ kwalifikowany przestępstwa udziału

13 R.A. Kosta, *Terroryzm – jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku*, Toruń 2012, s. 110-111.

- w zorganizowanej grupie lub związku mającym na celu popełnianie przestępstw) – zagrożenie karą pozbawienia wolności wzrasta i wynosi wówczas od 6 miesięcy do lat 8);
- zakładanie lub kierowanie grupą albo związkiem mającym na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym stanowi czyn kwalifikowany z art. 258 § 3 k.k., zagrożony karą pozbawienia wolności od jednego roku do lat 10;
 - do sprawcy przestępstwa o charakterze terrorystycznym ustawodawca nakazuje w (art. 65 § 1 k.k.) stosować przepisy dotyczące wymiaru kary, środków karnych oraz środków związanych z poddaniem sprawcy próbie, przewidziane wobec multirecydywisty, o którym mowa w art. 64 § 2 k.k.;
 - popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym stanowi przesłankę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego w świetle art. 16 ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary¹⁴;
 - popełnienie za granicą przez cudzoziemca przestępstwa o charakterze terrorystycznym stanowi podstawę stosowania ustawy karnej polskiej w myśl art. 110§1 k.k.

Żywność

Światowa Organizacja Zdrowia, na potrzeby raportu dotyczącego zagrożenia terroryzmem żywnościowym z 2002 r., przyjęła, że żywnością są środki spożywcze, wszelkie składniki środków spożywczych, w tym woda służąca do produkcji żywności oraz woda butelkowana. Natomiast zasoby wodne jako element środowiska naturalnego zostały wyłączone z tej definicji. W niektórych przypadkach (wyjątkowo) także pasza może być traktowana jako żywność, jeżeli jest wykorzystywana w hodowli zwierząt, przeznaczonych do produkcji żywności dla człowieka¹⁵.

¹⁴ Dz. U. z 2015 r., poz. 1212, t.j.

¹⁵ „Food safety issues: Terrorist Threats to Food. Guidance for Establishing and Strengthening Prevention and Response Systems”, Wyd. WHO, Genewa 2002, s. 4.

W systemie prawa Unii Europejskiej żywność została zdefiniowana w art. 2 rozporządzenia (WE) nr 178/2002¹⁶, ustanawiającego ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołującego Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności (European Food Safety Authority – EFSA) oraz określającego procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności oraz Systemu Szybkiego Ostrzegania o Niebezpiecznej Żywności i Paszach (*EU's Rapid Alert System for Food and Feed* – RASFF). Żywnością (środkiem spożywczym) jest jakakolwiek substancja lub produkt, przetworzone, częściowo przetworzone lub nieprzetworzone, przeznaczone do spożycia przez ludzi lub których spożycia przez ludzi można się spodziewać. Pojęcie żywności nie obejmuje natomiast: napojów, gumy do żucia i wszelkich substancji, łącznie z wodą, świadomie dodanych do żywności podczas jej wytwarzania, przygotowania lub obróbki, a ponadto: pasz; zwierząt żywych, chyba że mają być one wprowadzone na rynek do spożycia przez ludzi; roślin przed dokonaniem zbiorów; produktów leczniczych w rozumieniu dyrektyw Rady 65/65/EWG i 92/73/EWG; kosmetyków w rozumieniu dyrektywy Rady 76/768/EWG; tytoniu i wyrobów tytoniowych w rozumieniu dyrektywy Rady 89/622/EWG; narkotyków lub substancji psychotropowych w rozumieniu Jednolitej konwencji o środkach odurzających z 1961 r. oraz Konwencji o substancjach psychotropowych z 1971 r. oraz pozostałości i zanieczyszczeń. Zgodnie z treścią art. 3 ust. 3 pkt 17 nowa żywność oznacza żywność i składniki żywności, do których ma zastosowanie rozporządzenie (WE) nr 258/97 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 stycznia 1997 r. dotyczące nowej żywności i nowych składników żywności (Dz. Urz. WE L 43 z 14.02.1997), zgodnie z art. 1 tego rozporządzenia. W świetle przepisu art. 3 ust. 3 pkt 43 środek spożywczy specjalnego przeznaczenia żywieniowego to środek spożywczy, który ze względu na specjalny skład lub sposób przygotowania wyraźnie różni się od środków spożywczych powszechnie spożywanych i zgodnie z informacją zamieszczoną na opakowaniu jest wprowadzany do obrotu z przeznaczeniem do zaspokajania szczególnych potrzeb żywieniowych. Suplementem diety jest zaś, na podstawie art.

16 Rozporządzenie (WE) nr 178/2002 (Dz. Urz. WE L 31 z 01.02.2002)

3 ust. 3 pkt 39 u.b.ż.ż, środek spożywczy, którego celem jest uzupełnienie normalnej diety, będący skoncentrowanym źródłem witamin lub składników mineralnych lub innych substancji wykazujących efekt odżywczy lub inny fizjologiczny, pojedynczych lub złożonych, wprowadzany do obrotu w formie umożliwiającej dawkowanie, w postaci: kapsulek, tabletek, drażetek i w innych podobnych postaciach, saszetek z proszkiem, ampułek z płynem, butelek z kroplomierzem i w innych podobnych postaciach płynów i proszków przeznaczonych do spożywania w małych, odmierzonych ilościach jednostkowych, z wyłączeniem produktów posiadających właściwości produktu leczniczego w rozumieniu przepisów prawa farmaceutycznego.

Bezpieczeństwo żywności

Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, bezpieczeństwo żywności to pojęcie odnoszące się do jej jakości, składu, sposobu wytworzenia, produkcji i wprowadzania do obrotu. Termin ten odnosi się tym samym do procesów technologicznych, wytwarzania i przetwarzania środków żywnościowych, tak aby doszło do spełnienia kryteriów sanitarnych oraz określonych standardów żywnościowych, a następnie odpowiedniego ich przechowywania¹⁷. Najpopularniejszą definicją bezpieczeństwa żywności, akceptowaną powszechnie i stanowiącą punkt wyjścia do wszelkich rozważań w tym przedmiocie, stanowi ta zaproponowana przez FAO, w świetle której jest to sytuacja, gdy wszyscy ludzie mają dostęp fizyczny i ekonomiczny do żywności, odpowiedniej pod względem potrzeb żywieniowych i preferencji, zapewniających aktywne i zdrowe życie. FAO akcentuje zatem cztery kryteria bezpieczeństwa żywności: dostęp fizyczny do niej, jej dostępność ekonomiczną, jakość żywności oraz stabilność¹⁸.

Najpowszechniej stosowaną na świecie metodą zapewnienia bezpieczeństwa żywności, opierająca się przede wszystkim na eliminacji potencjalnych zagrożeń, jest tzw. HACCAP. HACCAP to stosowanie do treści

17 Por. np. K. Marzęda-Młynarska, *Globalne zarządzanie bezpieczeństwem żywnościowym na przełomie XX i XXI wieku*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, Lublin 2014, s. 94.

18 *Ibidem*, s. 99.

art. 3 ust. 3 pkt 41 ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia „postępowanie mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa żywności przez identyfikację i oszacowanie skali zagrożeń z punktu widzenia wymagań zdrowotnych żywności oraz ryzyka wystąpienia zagrożeń podczas przebiegu wszystkich etapów produkcji i obrotu żywnością; system ten ma również na celu określenie metod eliminacji lub ograniczania zagrożeń oraz ustalenie działań korygujących”. Dlatego można go potraktować zarówno jako zalecaną metodę postępowania, jak i instrument gwarantujący utrzymanie bezpieczeństwa żywności. System HACCP opiera się o siedem fundamentalnych zasad określonych w Kodeksie Żywnościowym¹⁹. Są to:

1. Analiza zagrożeń – zidentyfikowanie i ocena zagrożeń oraz ryzyka ich wystąpienia, a także ustalenie środków kontroli i metod przeciwdziałania tym zagrożeniom;
2. Ustalenie tzw. krytycznych punktów kontroli w celu wyeliminowania lub zminimalizowania występowania zagrożeń;
3. Ustalenie dla każdego krytycznego punktu kontroli wymagań (parametrów), jakie powinien spełniać i określenie granic tolerancji (limitów krytycznych);
4. Ustalenie i wprowadzenie systemu monitorowania krytycznych punktów kontroli;
5. Ustalenie działań korygujących, jeśli krytyczny punkt kontroli nie spełnia ustalonych wymagań;
6. Ustalenie procedur weryfikacji w celu potwierdzenia, że system jako całość jest skuteczny i zgodny z planem;
7. Opracowanie i prowadzenie dokumentacji systemu HACCP dotyczącej etapów jego wprowadzania oraz ustalenia sposobu rejestrowania i przechowywania danych oraz archiwizowania dokumentacji systemu²⁰.

19 Codex Alimentarius, opracowany przez Komisję Kodeksu Żywnościowego, powołaną w 1962 r. przez FAO oraz WHO, stanowi zespół norm, wytycznych i kodeksów postępowania dotyczących żywności.

20 <http://www.psseradziewow.pl/index.php/aktualnosci/200-co-to-jest-haccp> (dostęp. 04.09.2015).

Istotnym instrumentem w ocenie bezpieczeństwa żywności na świecie i w Europie jest natomiast Global Food Security Index (GFSI), który obejmuje trzy kategorie tematyczne:

- osiągalność cenową – zdolność konsumentów do zakupu artykułów spożywczych,
- dostęp do żywności – stan zasobów żywności w danym kraju,
- jakość i bezpieczeństwo – różnorodność i wartość odżywcza żywności oraz jej bezpieczeństwo.

Wśród krajów europejskich najwyższy stopień bezpieczeństwa żywności w 2015 roku mają takie państwa, jak: Irlandia, Austria, Holandia, Szwajcaria, Niemcy i Francja. Polska znalazła się na 26. miejscu, co oznacza stałą poprawę bezpieczeństwa żywności²¹.

Terroryzm żywnościowy

Ta szczególna odmiana terroryzmu jaką jest terroryzm żywnościowy posiada wyłącznie definicję opracowaną przez Światową Organizację Zdrowia ONZ. W świetle jej postanowień, terroryzm żywnościowy oznacza podjęcie umyślnie zachowania (lub jego groźbę), polegającego na celowym skażeniu żywności przeznaczonej do spożycia przez ludzi środkami chemicznymi, biologicznymi, fizycznymi lub materiałami promieniotwórczymi w celu spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub śmierci wśród ludności cywilnej i/lub wywołanie zakłóceń społecznych, ekonomicznych lub naruszenie stabilności politycznej. Wskazuje się, że powyższa definicja powinna rozciągać się nie tylko na umyślne skażenie gotowej żywności, ale także na wywoływanie zakażeń/skażeń u roślin i zwierząt, jako surowców służących do produkcji żywności. Środki biologiczne, o których mowa w cytowanej definicji, oznaczają zakaźne lub niezakaźne patogenne mikroorganizmy, w szczególności wirusy, bakterie oraz pasożyty²². Środki chemiczne zaś to sztucznie wytworzone lub naturalne toksyny, takie jak

21 Global Food Security Index, Country ranking 2015, <http://www.foodsecurityindex.eiu.com>

22 Incydentem (jakkolwiek nie mającym charakteru terrorystycznego) o najprawdopodobniej największym zasięgu co do skali niebezpiecznych skutków skażenia biologicznego żywności było zarażenie wirusowym zapaleniem wątroby typu A 300 000 osób w Szanghaju w 1988 r. Źródłem wirusa były owoce morza.

np. pestycydy, mikotoksyny, metale ciężkie, a ponadto inne toksyny, jak np. cyjanek. Pod pojęciem środków fizycznych w raporcie rozumie się szerokie spektrum przedmiotów, takich jak np. igły, szło, fragmenty metalu dodane do żywności. Wreszcie materiały radioaktywne, to materiały które zawierają pierwiastki promieniotwórcze, zdolne do spowodowania co najmniej uszczerbku na zdrowiu, jeżeli występują w stężeniach przekraczających dopuszczalne wartości. Zbiorczo wymienione środki raport WHO określa jako „środki niebezpieczne”.

Skażenie żywności o charakterze biologicznym, chemicznym promieniotwórczym bądź z użyciem przedmiotów może mieć następujące konsekwencje²³:

- wpływa na opiekę medyczną – leczenie osób poszkodowanych,
- ogranicza dostęp do żywności po ataku terrorystycznym,
- powoduje załamanie zaufania publicznego do oferowanej w obrocie żywności,
- powoduje społeczną i polityczną niestabilność.

Długofalowym skutkiem może być również pogorszenie komfortu życia na skutek wprowadzenia stanów wyjątkowych lub po prostu zaostreżenia przepisów ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Karnoprawna kwalifikacja terroryzmu żywnościowego

Omówienie wszystkich przepisów karnoprawnych o relewantnym znaczeniu dla kwalifikacji czynu o charakterze terrorystycznym wykracza poza ramy tego opracowania. W tym miejscu zostaną poddane analizie wyłącznie te zapisy, które mają charakter fundamentalny, a dodatkowo przepis art. 181 k.k. jako przykład normy, która dodatkowo może wystąpić w tej kwalifikacji, a jej wybór służy podkreśleniu, że przedmiotem wykonawczym czynu o charakterze terroryzmu żywnościowego mogą być rośliny i zwierzęta.

23 H. Alpas, T. Kiyamaz, “Defending the safety of the global food system: advances in food security and safety” w: Environmental and food safety and security for South – East Europe and Ukraine, K. Vitale (red), wyd. Springer, Dordrecht, 2012, s. 4.

Reakcja karnoprawna na czyny o charakterze terroryzmu żywnościowego w polskim systemie prawnym opiera się przede wszystkim o przepisy kodeksu karnego oraz ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia. W tym ostatnim akcie prawnym zawarto m.in. Dział VIII „Przepisy karne i kary pieniężne”, gdzie ustawodawca (od art. 96-99) stypizował czyny zabronione (tzw. przestępstwa pozakodeksowe), których zasadniczym przedmiotem ochrony jest życie i zdrowie ludzi oraz bezpieczeństwo produkcji i obrotu środkami spożywczymi. Wskazane normy, w szczególności art. 96 § 1 lub 2 u.b.ż.ż. mogą pozostawać w zbiegu z przepisami kodeksu karnego, głównie z dyspozycją art. 165 § 1 pkt 2 k.k. lub § 2 albo 3 tego przepisu. Zbieg ten będzie jednak miał zasadniczo charakter pomijalny, tj. w kwalifikacji prawnej wystąpi przepis kodeksowy, zaś normy u.b.ż.ż. zostaną przezeń skonsumowane, pod warunkiem jednak wystąpienia realnego zagrożenia dla życia i zdrowia więcej niż jednej osoby²⁴. Przestępstwo z art. 165 § 1 pkt 2 k.k. (lub § 3 tego przepisu) ma charakter skutkowy²⁵, zaś skutek tego czynu jest dalej idący niż wymagają tego przepisy analizowanej ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia – znamieniem kodeksowym jest bowiem wystąpienie „niebezpieczeństwa dla wielu osób lub mienia w wielkich rozmiarach”. A ponadto, o czym będzie mowa w dalszej części niniejszego opracowania, przestępstwo z art. 165 § 1 pkt 2 k.k. ma charakter powszechny, zatem będzie obejmowało bezprawne zachowania innych osób niż tylko producent lub inny podmiot wprowadzający żywność do obrotu w rozumieniu definicji legalnych u.b.ż.ż.

Sprawcą czynu z art. 165 § 1 pkt 2 k.k. jest bowiem osoba wprowadzająca do obrotu handlowego szkodliwe dla zdrowia substancje, środki

24 A. Balicki, F. Opoka, M. Syska, D. Szostek, A. Szymecka-Wesołowska, P. Wojciechowski *Bezpieczeństwo żywności i żywienia. Komentarz*, A. Szymecka-Wesołowska (red.), Wyd. Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 1096-1097. Trzeba jednak odnotować, także inne propozycje w tym względzie – pogląd o kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu z art. 165 k.k. i art. 96 u.b.ż.ż. – jednakże bez podania uzasadnienia – wyraziła J. Piórkowska – Flieger *Rozdział XX. Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu w: Kodeks karny. Komentarz*, T. Bojarski (red.), Wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2013, s. 404.

25 R. G. Hałas *Rozdział XX. Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu w: Kodeks karny. Komentarz*, A. Grześkowiak, K. Wiak (red), Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 897.

spożywcze lub inne artykuły powszechnego użytku lub ten, kto taki środek, artykuł lub substancję wyrabia. Niniejszy artykuł w dalszej jego części szczegółowo odwołuje się do pojęcia „szkodliwości” środka spożywczego na gruncie ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia. W tym miejscu trzeba jedynie zauważyć, że szkodliwe w rozumieniu art. 165 § 1 pkt 2 k.k. mogą być także środki spożywcze zafałszowane przez producenta, importera lub inną osobę, wprowadzającą je do obrotu, co do jakości handlowej, lub zepsute, czyli niespełniające kryteriów jakości na skutek niewłaściwego postępowania ze środkiem na etapie, produkcji, transportu, składowania i obrotu, co w konsekwencji doprowadziło do zmian powodujących, że żywność ta nie nadaje się do spożycia. Należy przyjąć iż dookreślenie „powszechnego użytku” odnosi się nie tylko do szkodliwych „artykułów”, lecz także szkodliwych substancji lub środków, w tym do środków spożywczych.

Kodeks karny nie definiuje ani pojęcia „wprowadzania do obrotu”, ani „wyrabiania”. Stąd też niezasadnym byłoby jakiegokolwiek ograniczanie zakresu tego pojęcia poza zakres definicje słownika języka polskiego. Tym samym można się zgodzić, że wprowadzanie do obrotu to każdorazowe zbycie lub przekazanie faktycznego władztwa nad daną rzeczą innej osobie czy to na potrzeby własne, czy też z zamiarem dalszej odsprzedaży²⁶. Natomiast w odniesieniu do czynności sprawczej „wyrabiając”, trzeba podzielić pogląd, w świetle którego ustawodawca pod pojęciem tym nakazuje rozumieć, nie jednorazowe zdarzenie, ale pewien utrzymujący się (można powiedzieć trwały) proces związany z produkcją szkodliwych dla zdrowia substancji, środków spożywczych *etc*²⁷.

Analizowany czyn należy do grupy przestępstw, polegających na wprowadzeniu przez ich sprawcę niebezpieczeństwa powszechnego. Tradycyjnie w literaturze przedmiotu zauważa się, że niebezpieczeństwo powszechne cechuje się rozległością zagrożenia dla określonej lub nieokreślonej, ale

26 G. Bogdan, *Rozdział XX Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu w: Kodeks karny. Część szczególna komentarz do art. 117-277 k.k. Tom II*, A. Zoll (red.), Wyd. Zakamycze 2006, s. 419.

27 Uzasadnienie do k.k., za R. A. Stefański, *Rozdział XX. Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu w: Kodeks karny. Część szczególna. Tom I*, A. Wąsek (red.), Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 443.

zawsze większej zbiorowości ludzkiej, albo znacznego zasięgu dóbr materialnych²⁸. Czyn z art. 165 § 1 pkt 2 k.k. ma cechy sprowadzenia realnego i konkretnego niebezpieczeństwa powszechnego, a nie wyłącznie potencjalnego zagrożenia. Nie musi być to jednak niebezpieczeństwo zagrażające bezpośrednio. Dotyczy ono co najmniej 6 osób. „Mienie w wielkich rozmiarach” nie zostało zdefiniowane przez ustawodawcę w katalogu definicji legalnych art. 115 k.k., a zatem podlega wykładni judykatury i orzecznictwa. W doktrynie stwierdza się, że przy ustalaniu zakresu pojęciowego tego terminu należy odwołać się do kryteriów przestrzennych, nie zaś do wartości zagrożonego mienia.

Strona podmiotowa tego czynu obejmuje umyślność w obu postaciach zamiaru. Czyn umyślny zagrożony jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8, zaś nieumyślny – karą pozbawienia wolności do lat 3. Jeżeli sprawca, co mając na uwadze opis czynności sprawczej (wymagającej jak wspomniano trwałości) jest bardzo prawdopodobne, uczynił sobie z tego przestępstwa stałe źródło dochodu, bądź działał w zorganizowanej grupie lub związku, albo też jego czyn miał charakter terrorystyczny zagrożenie karą wzrasta – w oparciu o przepis art. 65 § 1 k.k. – stosownie do reguł przewidzianych wobec tzw. multirecydywisty, tj. powyżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia karą do górnej granicy tegoż zagrożenia zwiększonej o połowę.

Natomiast sprawcą przestępstw z art. 96 ust. 1 lub 2 ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia może być producent, importer albo inna osoba wprowadzająca żywność do obrotu (środek spożywczy powszechnie spożywany, środek spożywczy specjalnego przeznaczenia żywnościowego, suplement diety lub nową żywność). Produkcja, w świetle art. 3 ust. 3 pkt 29 u.b.ż.ż., to czynności obejmujące przygotowywanie surowców do przerobu, ich przechowywanie, poddawanie procesom technologicznym, pakowanie i znakowanie oraz wszelkie inne czynności związane z przygotowywaniem do obrotu, a także przechowywanie wyrobów gotowych do czasu wprowadzenia ich do obrotu. Wprowadzenie zaś żywności do obrotu, według art. 3 ust. 3 pkt 52 u.b.ż.ż., to wprowadzanie na rynek

28 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 1998; II KKN 37/98; OSNKW 1998/7-8/33.

(w rozumieniu art. 3 pkt 8 rozporządzenia nr 178/2002), tj. posiadanie żywności lub pasz w celu sprzedaży, z uwzględnieniem oferowania do sprzedaży lub innej formy dysponowania, bezpłatnego lub nie oraz sprzedaż, dystrybucja i inne formy dysponowania. Zgodnie z treścią art. 2 ust. 2 u.b.ż.ż. produkcja, przetwarzanie i przechowywanie środków spożywczych w gospodarstwie domowym na potrzeby własne oraz do własnego spożycia w tym gospodarstwie nie stanowi wprowadzenia żywności do obrotu.

Ustawodawca zakazuje:

- produkowania lub wprowadzania do obrotu środka spożywczego powszechnie spożywanego, szkodliwego dla zdrowia lub życia człowieka, pod groźbą grzywny, kar ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch;
- środka spożywczego, specjalnego przeznaczenia żywnościowego, suplementu diety lub nowej żywności, szkodliwego dla zdrowia lub życia człowieka, pod groźbą grzywny, kar ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat trzech.

Kara za powyższe wzrasta (nawet do 5 lat pozbawienia wolności), jeżeli sprawca umyślnie uczynił z tych czynów stałe źródło dochodu lub dopuszcza się ich w stosunku do środków spożywczych o znacznej wartości, tj. takich, których wartość w czasie czynu przekraczała 200 000 zł. Podobnie kara wzrasta jeśli sprawca popełnia przestępstwo, działając w zorganizowanym związku przestępczym²⁹ lub ma na celu dokonanie ataku terrorystycznego (patrz kodeksowa definicja terroryzmu).

Zasięg i skala działania sprawcy przestępstwa z art. 96 ust. 1, ust.3 lub ust. 4 u.b.ż.ż. są trudne do oszacowania, na co wskazuje zwrot, dotyczący

29 Przepis art. 258 kodeksu karnego określa odpowiedzialność karną za działanie w zorganizowanej grupie przestępczej lub w związku przestępczym. W § 1 określa typ podstawowy tego przestępstwa. W § 2 przewiduje typ kwalifikowany z zastrzonym ustawowym wymiarem kary od 6 miesięcy do 8 lat, o ile grupa lub związek przestępczy mają charakter zbrojny albo mają na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym. W § 3 przewidziana jest zastrzona odpowiedzialność karna wobec osób, które zakładają lub kierują grupą lub związkiem przestępczym, w tym o charakterze zbrojnym, od roku do 10 lat. Najostrejszą odpowiedzialność powoduje § 4, który stanowi, że kto grupę albo związek mające na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym zakłada lub takim związkiem lub grupą kieruje, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. A więc jest to zbrodnia w rozumieniu prawa karnego.

powszechności spożywania środka – ustawodawca nie objaśnił bowiem co to znaczy żywność powszechnie spożywana. Zastrzeżenie to nie odnosi się do tych przestępstw z art. 96 ust. 2 u.b.ż.ż., do realizacji których sprawca wykorzystuje środek spożywczy specjalnego przeznaczenia, suplement diety lub nową żywność. Produkcja lub obrót takimi środkami, jeśli stwarzają realne zagrożenie dla zdrowia lub życia chociażby jednej osoby, są zakazane pod groźbą kary, a zatem także, gdy są one adresowane do bardzo wąskiego kręgu odbiorców, a obrót nimi, w tym import, ma charakter wyłącznie sporadyczny.

Skutkiem zachowania sprawcy jest zdarzenie, polegające na wyprodukowaniu lub wprowadzeniu do obrotu handlowego szkodliwego dla zdrowia lub życia człowieka środka. Według definicji z art. 3 ust. 1 pkt 44 u.b.ż.ż., środek spożywczy szkodliwy dla zdrowia lub życia człowieka to środek, którego spożycie w warunkach normalnych i zgodnie z przeznaczeniem³⁰ może powodować negatywne skutki dla życia i zdrowia człowieka, w szczególności jeżeli:

- a. nie spełnia wymogów zdrowotnych opisanych w przepisach działu II u.b.ż.ż.;
- b. zawiera:
 - substancje zanieczyszczające lub zanieczyszczenia mikrobiologiczne w ilościach przekraczających dopuszczalne poziomy określone w rozporządzeniach Unii Europejskiej oraz inne zanieczyszczenia;
 - pozostałości skażeń promieniotwórczych w ilościach przekraczających poziomy określone w rozporządzeniach Unii Europejskiej;
 - weterynaryjne produkty lecznicze w ilościach przekraczających dopuszczalne poziomy lub zabronione określone w rozporządzeniach Unii Europejskiej;
 - inne substancje szkodliwe dla zdrowia lub życia człowieka określone w przepisach Unii Europejskiej.

30 Tutaj może jednakże powstawać wątpliwość odnośnie kryterium wedle którego ustalenie jest przeznaczenie – czy jest to wyłącznie formalna deklaracja producenta lub osoby wprowadzającej produkt do obrotu czy też należy dowieść rzeczywistego przeznaczenia środka, które może być odmienne od deklarowanego na jego opakowaniu – w związku z czym być może należy stosować kryterium uwzględniające przeznaczenie środka jakie przypisują mu jego konsumenci.

Podczas podejmowania decyzji o tym, że środek spożywczy jest szkodliwy dla zdrowia, należy mieć na względzie nie tylko prawdopodobne natychmiastowe i/lub krótkotrwałe i/lub długofalowe skutki tej żywności dla zdrowia spożywającej jej osoby, ale także dla następnych pokoleń, jak również ewentualne skutki skumulowania toksyczności; czy też szczególną wrażliwość zdrowotną określonej kategorii konsumentów, jeżeli środek spożywczy jest dla niej specjalnie przeznaczony (art. 14 rozporządzenia nr 178/2002).

Warunkiem popełnienia przestępstwa dotyczącego żywności nie jest natychmiastowość zagrożenia, tj. bezpośrednia dostępność środka dla konsumenta, np. na półkach sklepowych. Musi bowiem zachodzić realne i konkretne niebezpieczeństwo dla zdrowia lub życia człowieka, nie zaś jedynie hipotetyczne niebezpieczeństwo, wymagające włączenia się jeszcze innych dodatkowych okoliczności, aby to zagrożenie stało się faktyczne (np. połączenia spożywania określonych leków i suplementów diety, aby w efekcie zachodzących reakcji chemicznych związku tych substancji stały się szkodliwe dla życia lub zdrowia człowieka).

Analizując przepisy, które mogą mieć znaczenie dla właściwej karnoprawnej kwalifikacji czynu o charakterze terrorystycznym, należy wskazać także np. art. 181 § 1 lub 4 k.k. jeżeli przedmiotem zamachu staną się rośliny uprawne i zwierzęta hodowlane wykorzystywane w procesie wytwarzania żywności.

Czyn zabroniony z art. 181 k.k. polega m.in. na: umyślnym (§ 1) lub nieumyślnym (§ 4) powodowaniu zniszczenia w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach. Tego rodzaju czyn umyślny zagrożony jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, zaś nieumyślny karą grzywny, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Zniszczenie to jednak nie może zostać spowodowane przez zachowanie przestępcze stypizowane w art. 182 § 1 lub 3 k.k., art. 183 § 1 lub 3 k.k. albo art. 184 § 1 lub 2 k.k.

Przedmiotem ochrony jest każda roślina lub każde zwierzę bez względu na objęcie, czy też nie ochroną gatunkową i bez względu na obszar występowania, w tym rośliny uprawne i zwierzęta hodowlane pod warunkiem jednak wystąpienia skutku w postaci szkody ekologicznej „znacznych rozmiarów”.

Przestępstwo to ma charakter skutkowy, przy czym skutku w postaci szkody ekologicznej z art. 181 k.k. nie można domniemywać np. poprzez odwołanie się do charakteru czy skali podejmowanych wobec środowiska działań, ale należy wykazać, iż skutki te wystąpiły, a ponadto, że miały charakter „znaczących rozmiarów” lub „istotnej szkody”.

Jak podkreśla się jednak w literaturze, ustawodawca w rozdziale poświęconym czynom przeciwko środowisku, w tym art. 181 k.k. używa nie do końca precyzyjnych pojęć, co może powodować problemy interpretacyjne, a tym samym uniemożliwić poniesienie właściwej odpowiedzialności sprawcy przestępstwa.

Podsumowanie

Jednym z bardziej palących problemów współczesnego świata jest zagrożenie terroryzmem. Czynnikiem decydującym o powszechności tego zagrożenia jest to, że posiada tak samo wiele odmian, jak i środków realizacji. Akty terroryzmu mogą polegać np. na celowym skażeniu żywności środkami biologicznymi, chemicznymi, fizycznymi czy promieniotwórczymi, wystawiając tym samym na efekty zamachu szerokie rzesze konsumentów. Przy czym skutki dotyczą nie tylko bezpośrednich ofiar, ale również osób, odczuwających lęk przed kolejnymi zamachami. Fakt ten podkreśliła Światowa Organizacja Zdrowia, która w swoim raporcie z 2007 r. uznała, że umyślne lub nieumyślne skażenia żywności stanowią współcześnie jedno z najistotniejszych niebezpieczeństw społeczno-polityczno-ekonomicznych.

Zamach terrorystyczny, powodujący skażenie biologiczne, chemiczne, promieniotwórcze lub poprzez dodanie do żywności przedmiotów niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi, może mieć miejsce na etapie jej wytwarzania lub dystrybucji, może także obejmować dopiero surowce przeznaczone do jej wyprodukowania, w tym także rośliny i zwierzęta. Celem zamachu może być odcięcie dostaw żywności, ich ograniczenie, obniżenie jakości, w tym wartości odżywczej oferowanych w obrocie środków spożywczych (co ma szczególnie niekorzystny wpływ na stan zdrowia osób starszych oraz małych dzieci).

Pomimo, iż Polska nie była dotychczas bezpośrednio zagrożona terroryzmem, w tym terroryzmem żywnościowym, również powinna być przygotowana na zagrożenie ze strony terrorystów, także we wzmiankowanym obszarze. Stąd też zaleca się uwzględnianie problematyki ewentualnych zamachów terrorystycznych na żywność w ramach ogólnych systemów monitorowania bezpieczeństwa środków żywnościowych na wszystkich etapach łańcucha żywnościowego, tj. od produkcji rolniczej do wszelkich form dystrybucji. Administracja publiczna powinna współpracować z producentami i podmiotami wprowadzającymi żywność do obrotu w zakresie wypracowywania metod jej ochrony przed celowymi zamachami na jej jakość i ilość, w ramach tradycyjnych już systemów HACCP oraz dobrych praktyk rolniczych i zarządzania produkcją i dystrybucją żywności. Rekomendowane działania przynoszą już efekty, w postaci odnotowywanej na świecie rosnącej skuteczności standardów w zakresie bezpieczeństwa żywności w poszczególnych państwach, jak i globalnie.

References

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady, nr 258/97 z dnia 27 stycznia 1997 r. dotyczące nowej żywności i nowych składników żywności (Dz. Urz. WE L 43 z 14.02.1997).
2. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady, nr 178/2002 z dnia 28 stycznia 2002 r. Dz. U. WE L 31, z dnia 01.02.2002, s.1, ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego.
3. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady, nr 852/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. Dz. U. WE L 139 z dnia 30.04.2004, s 1.
4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady, nr 853/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. Dz. U. WE L 139 z dnia 30.04.2004, s. 55, określające ogólne zasady higieny środków spożywczych.
5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady, nr 854/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. Dz. U. WE L 139 z dnia 30.04.2004 ustanawiające szczególne przepisy dotyczące organizacji urzędowych kontroli w odniesieniu do produktów pochodzenia zwierzęcego.
6. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady, nr 882/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. Dz. U. WE L 139 z dnia 30.04.2004 w sprawie kontroli urzędowych przeprowadzanych w celu sprawdzenia zgodności z prawem paszowym i żywnościowym oraz regulami dotyczącymi zdrowia zwierząt i dobrostanu zwierząt.
7. Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia, Dz. U. 2010, nr 136, poz. 914, t.j. ze zm.
8. Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, Dz. U. z 2014 r., poz. 455, t.j. ze zm.
9. Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzona w Warszawie w dniu 16 maja 2005 r., Dz.U. z 2008, Nr 165, poz. 1028.
10. Decyzja ramowa nr 2002/475/WSiSW, Dz. U. WE L 164 z dnia 22.06.2002 r., s. 3 znowelizowana decyzją ramową nr 2008/919/WSiSW zmieniającą decyzję ramową 2002/475/WSiSW Dz. Urz. UE L 330 z dnia 09.12.2008 r. s. 21.

Bibliografia

- Alpas, H., Kiyamaz T. (2012). Defending the safety of the global food system: advances in food security and safety w: Environmental and food safety and security for South – East Europe and Ukraine, K. Vitale Ired). Dordrecht: Wyd. Springer.
- Balicki, A., Opoka, F., Syska, M., Szostek, D., Szymecka–Wesołowska, A., Wojciechowski, P. (2013). Bezpieczeństwo żywności i żywienia. Komentarz A. Szymecka Wesołowska (red.). Warszawa: Wyd. Lex a Wolters Kluwer business,
- Bernard, A. (1978). *Strategia terroryzmu*. Warszawa.
- Dietl, W., Hirschmann, K., Tophoven, R. (2011). *Terroryzm*. Warszawa, s. 27; C. Walter Defining terrorism in National and International Law www.unodc.org/tldb/bibliography/Biblio_Int_humanitarian_law_Walter_2003.pdf,
- Food safety issues: Terrorist Threats to Food. Guidance for Establishing and Strengthening Prevention and Response Systems. Wyd. WHO, Genewa 2002,
- Hałas, R. G. (2015). *Rozdział XX. Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu* w: Kodeks karny. Komentarz, A. Grześkowiak, K. Wiak (red). Warszawa: Wyd. C.H. Beck.
- Kosta, R.A. (2012). *Terroryzm – jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku*. Toruń.
- Marzęda–Młynarska, K. (2014). Globalne zarządzanie bezpieczeństwem żywnościowym na przełomie XX I XXI wieku. Lublin: Wyd. Uniwersytetu Marii Curie–Sklódowskiej.
- Pikulski, S. (2011). Kwalifikacja prawna zamachów terrorystycznych w polskim prawie karnym z perspektywy prawa międzynarodowego i europejskiego. *Studia Prawnoustrojowe*, t.13.
- Piórkowska–Flieger J. (2013). *Rozdział XX. Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu* w: Kodeks karny. Komentarz, T. Bojarski (red.). Warszawa: Wyd. Lexis Nexis.,
- Sprawozdanie Komisji Europejskiej dla Parlamentu Europejskiego i Rady z wdrażania decyzji ramowej Rady 2008/919/WSiSW z 28 listopada 2008 r. zmieniającej decyzję ramową 2002/475/WSiSW w sprawie zwalczania terroryzmu.
- Stefański, R.A. (2004). *Rozdział XX. Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu w: Kodeks karny. Część szczególna. Tom I*, A. Wąsek (red.), Warszawa:,Wyd. C.H. Beck.
- WHO global strategy for food safety: safer food for better health, Wyd. WHO 2002, www.who.int/foodsafety/publications/general/global_strategy/en/

